

Nimistä ja nimistöntutkimuksesta

Kieli 2. Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisusarja. Toim. EERO KIVINIEMI ja RITVA LIISA PITKÄNEN. Yliopistopaino, Helsinki 1987. 180 s.

Suomalaisilla nimistöntutkijoilla ei ole omaa julkaisua, jossa voisi esitellä alan uutta tietoa ja keskustella tutkimuksen tavoitteista ja ongelmista. Sen vuoksi Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisusarjassa ilmestynyt teemanumero, joka sisältää viisi nimistöntutkimusta käsittelevää artikkelia, oli varsin tervetullut.

EERO KIVINIEMI vertailee artikkelissaan paikannimien luokittelussa käytettyjä kuvausmalleja ja pohtii, voidaanko nimeämisperusteet luokitella. Vertailtavina ovat skandinaavisissa nimistöntutkimuksessa yleinen ja meilläkin paljon käytetty leksikaalinen eli sanasemanttinen luokittelu ja Kurt Zilliacuksen esittelemä syntaktis-semanttinen luokittelumalli, jota on 1970-luvulta lähtien edelleen kehitetty ja sovellettu runsaan suomenkielisen paikannimistön analysointiin.

Kiviniemen mukaan paikannimitutki-

muksen perimmäinen tavoite on nimien systemaattinen tulkinta. Siihen tarvitaan tylogista tietoutta, jonka lähteenä voi olla vain tyyppitutkimus ja sellainen alueellisten nimisysteemien kuvaus, joka antaa yleiskuvan myös nimien asiataustasta. Nimeämisperusteiden luokitteluun tarvitaan onomastinen teoria tai kuvausmalli, jonka perusta on nimien syntaktis-semanttinen rakenneanalyysi. Kiviniemi katsoo, että Zilliacuksen malliin sisältyvää erityispiirrettä ilmaisevien nimienosien semanttista luokittelua voidaan pitää toistaiseksi parhaana nimeämisperusteiden kuvauksena ja luokittelun edelleen kehittelyä yhtenä nimistöntutkimuksen keskeisenä tavoitteena. Luokitteluun liittyviä ongelmia ovat mm. luokittelun kattavuus, kategorioiden raja- ja nimien leksikaalisen rakenteen vaikutus nimeämisperusteiden määrittelyyn. Näiden tarkastelulle appellatiivisten nominikompositumien semantiikkaa käsittelevän tutkimuksen esittely antaa oivallista taustaa. Pohdiskelun ulkopuolelle ovat valitettavasti jääneet nimeävän perusosan sisältävät yhdysnimet (*Iso-Päijänne, Musta Valkeajärvi*), joiden asiataustasta pelkän määriteosan semanttinen luokittelu ei anna riittävää kuvaa.

SAULO KEPSUN artikkeli käsittelee talonnimien tutkimusta. Kepsun perusaineistona on Valkealan pitäjän nimistö. Sen pohjalta hän on kehittänyt talonnimien luokittelumallin, jonka avulla hän kuvaa Valkealan kylien talonnimitysteemejä. Tarkastelu tuo esiin useita talonnimityyppisiä, joista Kepsu selvittää tarkemmin ja koko maan kattavan aineiston valossa etunimi + *-la* -tyypin levintää, ikää ja asutushistoriallista taustaa. Kepsun artikkelin pääanti onkin olennaisesti muu kuin yhden pitäjän talonnimien selvittely. Kepsu esittelee asiantuntevasti ja kriittisesti talonnimitystutkimuksen lähdeaineistoa ja kuvaa havainnollisesti tutkimusmetodeja. Hän osoittaa, että tutkimus on aikaa vievää, paljolti pelkkää sukututkimusta ja historiantutkimusta, mutta toisaalta palkitse-

vaa: talonnimien asiatausta voidaan selvittää useimmissa tapauksissa, joten tulokset ovat tarkempia kuin muilla onomastiikan lohkoilla ja hyödyttävät koko nimistöntutkimusta. Kepsun artikkeli on antoisaa ja ajatuksia herättävää luettavaa jokaiselle talonnimien tutkijalle.

RITVA LIISA PITKÄNEN selvittelee varsinaisuomalaisen Laitilan pitäjän Untamalan kylän viljelysnimistöä. Hän seuraa nimistön kehitystä 1700-luvun lopulta nykypäiviin ja toteaa sen ennenkin esiin tulleen seikan, että viljelysnimistö on erityisen altista muutoksille. Kahdessa vuosisadassa Untamalan viljelysnimistö on vaihtunut lähes täydellisesti, vaikka uutta viljelysalaa ei ole juurikaan tullut. Pitkäsen omiin keruisiin perustuva nykyisin käytössä olevien pellon- ja niitynnimien kokoelma käsittää vajaat 200 nimeä. Nimien asiataustan selvittämiseen Pitkänen on käyttänyt syntaktis-semanttista analyysimallia, mutta hän ei varsinaisesti luokittele nimiä. Tulkinnan perustan muodostava rakenneanalyysi näyttää viljelysnimistön osalta olevan yllättävän vaikea tehtävä, ja se olisi ansainnut perusteellisemmän käsittelyn.

LAILA LEHIKONEN on poiminut tutkimustaan varten Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimitoimiston kokoelmista noin 2 000 nimen otoksen *Antinmatti*-tyyppisiä nimiä eli sellaisia nimiä, joissa etunimeä määrittää toinen, geneetiivissä oleva etunimi. Nämä nimet ovat primaarissa tehtävässään puhuttelunimiä, ja niiden syntyyn on vaikuttanut tarve erotella samannimiset henkilöt toisistaan. Paitsi puhutteluniminä Antinmatti-tyyppi esiintyy myös talonniminä, paikannimen määritteinä ja sukuniminä. Valtaosa nimistä on patronymeja tai matronymeja, mutta yllättävän usein määritteenä on myös puolison nimi. Lehikoinen havainnollistaa nimityypin leviintä kartoin. Niistä ilmenee, että vaikka Antinmatti-tyyppi on puhuttelunimenä lähes yleissuomalainen, sen ehdoton-

ta valta-alueetta on Karjala, minkä lisäksi nimiä esiintyy eniten pohjalaismurteiden alueella. Molemmilla tahoilla nimityyppi on vakiintunut myös asumuksennimiin ja voi esiintyä pitempinä ketjuina (*Antinmattinantti*). Sukunimenä tyyppi on pohjalainen ja puuttuu kokonaan Karjalasta.

PIRJO MIKKOSEN tarkastelun kohteena ovat Itämaisen sodan (1853–1856) syyntymisen jälkeen elvytetyn Suomen ruotujakoisen armeijan Turun pataljoonan ruotusotamiesten lisänimet 1854–1865. Mikkosen mukaan 1854 värväytyille sotilaille annettiin samantapaisia lisänimiä kuin oli annettu ennen Suomen sotaa eli valtaosin ruotsinkielisiä tyyppisiä sotilasnimiä (*Gren, Asp, Rolig*). Ilmeisesti sotilaiden kansallisuutta ja innostusta kohottamaan luotiin pian uusi, suomenkielinen sotilasnimistö, jonka mallina olivat ruotsinkielisten tyyppillisten sotilasnimien lyhyys ja aihepiirit. Käyttöön tuli sentapaisia lisänimiä kuten *Kaunis, Laine, Miekka* ja *Oksa*, jotka olennaisesti poikkesivat rekrytointialueen siviiliväestön nimistä. Sodan loputtua ruotusotilaiden lisänimiin rupesi vaikuttamaan sotaväen perinteitä enemmän ympäristön nimistö. Käsiyöläisten, porvari- ja sivistyneistön nimet olivat säännöllisesti ruotsinkielisiä tai muokalaistettuja (*Eklund, Friberg, Nummelin*) ja samantyyppiset kaksiosaiset ja johtimelliset vieraskieliset nimet yleistyivät myös sotilaiden lisäniminä. Mikkonen toteaa, että ruotsinkieliset sotilasnimet sulautuivat vähitellen erottumattomaksi osaksi länsisuomalaista sukunimistöä. Suomenkieliset sotilasnimet sen sijaan väistyivät suurimmaksi osaksi käytöstä, mutta osa niistä vakiintui ja muodosti suosituksi tulleen mallin vuosisadan vaihteessa, kun yhä useammat ihmiset ottivat itselleen suomalaisen sukunimen.

Eeva-Liisa Stenhammar